

Krzysztof Królczyk

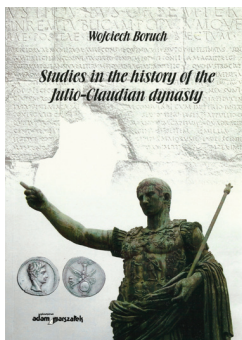
Rzymska polityka dynastyczna w okresie w okresie dynastii julijsko-klaudyjskiej

Studia Europaea Gnesnensia 6, 508-511

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krzysztof Królczyk
(Poznań)

RZYMSKA POLITYKA DYNASTYCZNA W OKRESIE DYNASTII JULIJSKO-KLAUDYJSKIEJ

Rec. książki: Wojciech Boruch, *Studies in the History of the Julio-Claudian Dynasty*, Adam Marszałek, Toruń 2010, 203 s.

Nakładem toruńskiego wydawnictwa „Adam Marszałek” ukazała się praca autorstwa Wojciecha Borucha pt. „*Studies in the History of the Julio-Claudian Dynasty*”. Recenzowana książka, opublikowana w całości w języku angielskim, liczy 203 strony i składa się z części wstępnej, czterech rozdziałów i streszczenia polskiego. Uzupełnieniem są ilustracje (wyłącznie wizerunki monet, w sumie 9 tablic) oraz obszerna bibliografia.

W pierwszych zdaniach wprowadzenia („Introduction”, s. 7–22) autor konstatuje, że pryncypat Augusta był jednym z przełomowych momentów w dziejach rzymskich. Następnie Wojciech Boruch przechodzi do omówienia planów dynastycznych cesarza Augusta: najpierw w odniesieniu do Marcellusa, a następnie Marka Agryppy, Gajusza i Lucjusza Cezarów (naturalnych wnuków princepsa) oraz pasierba — Tyberiusza. W dalszej części „Wprowadzenia” przedstawione zostało przejście władzy przez Tyberiusza oraz jego poczynania w sprawach polityki dynastycznej, w tym zwłaszcza kwestia śmierci Germanika oraz sprawa prefekta gwardii pretoriańskiej Sejana.

Dokonawszy omówienia wyżej wymienionych zagadnień, W. Boruch pokrótce charakteryzuje dostępne źródła historyczne, najpierw literackie (w tym zwłaszcza prace Tacyta, Swetoniusza, Józefa Flawiusza i Kasjusza Diona), a następnie epigraficzne, numizmatyczne i ikonograficzne. Dokonuje też niezwykle zwięzłej prezentacji literatury przedmiotu, zaznaczając, że odwoływać się będzie jedynie do prac najnowszych, a starsze zostaną przywołane tylko wówczas, jeżeli zajdzie ku temu szczególna potrzeba (s. 19).

Pierwszy rozdział omawianej książki został poświęcony polityce dynastycznej cesarza Kaliguli („The dynastic policy of emperor Caligula”, s. 23–56). Autor poruszył w nim następujące problemy: działania młodego princepsa odwołujące się do postaci Augusta, twórcy nowego systemu politycznego w Cesarstwie Rzymskim; okazywaną przez cesarza *pietas* względem Tyberiusza (poprzedniego princepsa) oraz zmarłych członków rodziny Kaliguli, przede wszystkim Germanika (ojca),

Agrypiny Starszej (matki) oraz rodzeństwa, w szczególności względem jednej z siostr — Druzylli; działania cesarza zmierzające do pozbycia się Tyberiusza Gemellusa (który według testamentu Tyberiusza miał być współregentem Kaliguli); wreszcie rolę małżeństw w planach dynastycznych cesarza. Wojciech Boruch mocno podkreślił znaczenie, jakie w polityce dynastycznej cesarza odgrywała propaganda retrospektywna, zwrócona ku nieżyjącym już postaciom z nieodległej przeszłości. W jego opinii polityka ta załamała się już w 39 r. po Chr., po śmierci Druzylli i skazaniu na banicję dwóch pozostałych siostr cesarskich.

Kolejny rozdział dotyczy propagandy dynastycznej cesarza Klaudiusza („The dynastic propaganda of emperor Claudius”, s. 57–85. Jak zaznacza autor, jest to poszerzona wersja artykułu, który ukazał się rok wcześniej w języku polskim¹. Klaudiusz, który nie mógł pochwalić się bezpośrednimi związkami rodzinnymi z Augustem, budował swoją politykę dynastyczną — co szczegółowo referuje W. Boruch — przywołując postać swego ojca (Druzusa Starszego), matki (Antonii Młodszej) i brata (Germanika), a zarazem dystansując się nieco od postaci Augusta. Doprowadził też do deifikacji Liwii (swej babki). Na monetach pojawiły się ponadto, po raz pierwszy w mennictwie cesarskim, portrety żon cesarza: najpierw Mesaliny, a następnie Agrypiny Młodszej. Zdaniem autora najważniejszym wydarzeniem w polityce dynastycznej Klaudiusza była adopcja przezeń Nerona, syna Agrypiny z poprzedniego małżeństwa, dokonana w roku 50 po Chr. (choć nadal nie wiemy, czy w zamysle Klaudiusza miał być Neron jego jedynym następcą).

W trzecim rozdziale recenzowanej publikacji Wojciech Boruch omawia polityczną rolę kobiet w okresie dynastii julijsko-klaudyjskiej („The political role of women during the reign of the Julio-Claudian Dynasty”, s. 86–124). Swoje wywody rozpoczyna od prezentacji roli, jaką w historii odegrała Fulwia, żona Marka Antoniusza. Następnie przedstawia rolę Julii, córki Augusta, w planach dynastycznych pierwszego princepsa. Swoją uwagę autor poświęcił również Liwii, Antonii Młodszej (córce Marka Antoniusza i zarazem żonie Druzusa Starszego), Agrypinie Starszej, siostrom cesarza Kaliguli (zwłaszcza Druzylli) oraz żonom cesarzy Klaudiusza (Mesalinie i Agrypinie Młodszej) i Nerona (Oktawii i Poppei Sabinie). Zdaniem Wojciecha Borucha, wzrost znaczenia kobiet w życiu politycznym w okresie dynastii julijsko-klaudyjskiej wiązał się ze zmianami ustrojowymi w państwie, przeprowadzonymi przez Augusta, w tym przede wszystkim z ustawodawstwem

¹ W. Boruch, *Propaganda dynastyczna cesarza Klaudiusza (wybrane aspekty)*, [w:] E. Dąbrowa, M. Dzielska, M. Salamon, S. Sprawski (red.), *Hortus historiae. Księga pamiątkowa ku czci profesora Józefa Wolskiego w setną rocznicę urodzin*, Kraków 2010, s. 341–357.

mażeńskim. Zwłaszcza żony princepsów mogły odgrywać niebagatelną (choć nieformalną) rolę w polityce cesarskiej oraz w kulcie panującego.

Ostatni, czwarty rozdział omawianej książki został poświęcony mennictwu cesarskiemu w okresie rządów cesarza Klaudiusza („Notes on the central imperial mint for precious metal coinage during the reign of emperor Claudius”, s. 125–148). Przedmiotem zainteresowania autora jest lokalizacja centralnej mennicy cesarskiej, bijącej monety z kruszców szlacheńskich. Wojciech Boruch stanowczo opowiada się za tezą, że aż do roku 64 po Chr. mennica ta mieściła się w galijskiej stolicy — Lugdunum. Staje więc po stronie najnowszych ustaleń w nauce, które wyparły dotychczas dominujący pogląd, sformułowany przez Haralda Mattingly’ego, głoszący, że już w okresie rządów Kaliguli mennica ta została przeniesiona do Rzymu. Autor recenzowanej pracy nie wyklucza jednak, że przynajmniej w początkowym okresie rządów Klaudiusza mogły istnieć dwie centralne mennice — w Rzymie i w Lugdunum. W rozdziale tym W. Boruch dokonuje ponadto charakterystyki trzech faz dających się wyodrębnić w mennictwie Klaudiusza: pierwszej, datowanej na lata 41–42 po Chr. (związanej z początkami pryncypatu Klaudiusza); drugiej, obejmującej lata 46 i 47 (powiązanej prawdopodobnie z *ludi saeculares*, obchodzonymi w 47 r.); wreszcie trzeciej, obejmującej emisje lat 51 i 52 po Chr., upamiętniające otrzymanie przez Nerona prawa do noszenia *toga virilis* i mianowanie go *princeps iuventutis*.

Przystępując do oceny książki Wojciecha Borucha, należy skonstatować, że czytelnik otrzymuje do rąk nader interesującą publikację, poruszającą ważne zagadnienia z dziejów wczesnego Cesarstwa Rzymskiego, w tym zwłaszcza politykę dynastyczną pierwszych princepsów. Autor zebrał i poddał krytycznej analizie liczne źródła literackie, epigraficzne i przede wszystkim numizmatyczne, wykazując się przy tym ogromną erudycją w usystematyzowaniu rozległego i mocno rozproszonego materiału. Wykorzystał ponadto obszerną i wielojęzyczną literaturę przedmiotu, w tym także — co trzeba z naciskiem podkreślić — opracowania najnowsze. To ostatnie umożliwiło Wojciechowi Boruchowi zaprezentowanie aktualnego stanu wiedzy w interesującej go problematyce. Rezultaty swych badań przedstawił w jasny i klarowny sposób, co powoduje, że książkę czyta się z wielkim zainteresowaniem.

Z recenzorskiego obowiązku wymienić trzeba również pojawiające się przy lekturze pracy Wojciecha Borucha uwagi krytyczne. Przede wszystkim uderza brak wyraźnego sprecyzowania problematyki, którą będzie zajmował się autor. Nie ma tego ani w tytule publikacji (trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że tytuł w brzmieniu „Studies in the History of the Julio-Claudian Dynasty” brzmi cokolwiek ogólnie), ani też — tak na dobrą sprawę — we wstępie. Co prawda zamieszczone w tej części

pracy rozważania na temat polityki dynastycznej Augusta i Tyberiusza, połączone z analizą spisu treści, pozwalają nam się domyśleć, że autorowi będzie chodziło głównie o sprawy dynastyczne, niemniej nie zostało to w żadnym miejscu *explicite* zaznaczone. Być może warto by dodać podtytuł, który informowałby czytelnika, czego rzeczywiście będzie dotyczyła książka? Zastanawia też, dlaczego polityka dynastyczna Augusta i Tyberiusza trafiła do „Wstępu”, skoro w przypadku polityki dynastycznej Kaliguli i Klaudiusza mamy do czynienia z dwoma odrębnymi rozdziałami. Wspomnieć też trzeba, że w omawianej publikacji brakuje całościowego podsumowania (podsumowania pojawiają się jedynie na końcu każdego z rozdziałów).

Wymieniając korpusy inskrypcji, z których Wojciech Boruch korzystał przy pisaniu pracy, umieścił on, obok „Corpus inscriptionum Latinarum” i „Inscriptiones Latinae selectae”, tytuł „Inscriptiones Graecorum et Romanorum” (s. 17). Kłopot w tym, że takiego wydawnictwa... nie ma! W swej pracy nie ustrzegł się też autor pewnych powtórzeń. W dwóch różnych miejscach recenzowanej książki pisze o uhonorowaniu siostr Kaliguli (s. 43 n. i 106 n.), dublując tym samym informacje. Podobnie ma się rzecz w odniesieniu do udziału Mesaliny w triumfie Klaudiusza z okazji zwycięstwa w Brytanii — dane na ten temat, brzmiące prawie identycznie, powtarzają się na stronach 70 i 109. Zdublowane są ponadto informacje o pośmiertnym uhonorowaniu Agrypiny Starszej przez cesarza Kaligulę, wiążącym się z emisją monet, na których widniała legenda MEMORIAE AGRIPPINAE (s. 33 i 105).

Drobne uwagi należy poczynić też odnośnie do przekładu. I tak na s. 99 znajduje się informacja o złożeniu prochów Liwii w „Mausoleum Augusta”. Jest to hybryda łańcisko-polska, której poprawna forma powinna brzmieć „Mausoleum Augusti” (wersja łańciska) lub „Mausoleum of Augustus” (wersja angielska). Z kolei na s. 17 zostawiona została wersja polska imienia pierwszego princepsa („August”). Co prawda słowo „august” w języku angielskim istnieje, niemniej oznacza ono... miesiąc sierpień; prawidłowo powinniśmy zapisać imię cesarza jako „Augustus”.

Wymienione powyżej uwagi krytyczne nie mogą oczywiście przysłonić generalnie pozytywnej oceny recenzowanej publikacji, która — jak sądzę — spotka się z szerokim zainteresowaniem czytelników, tak specjalistów, jak i wszystkich miłośników starożytności, nie tylko w Polsce, lecz również poza jej granicami.